

кликає поняття «юрист», яке асоціюється з чимось світлим, веселим, приємним, привабливим, творчим. Поняття «слідчий» для них, перш за все, сприймається як щось тепле, гармонійне та творче. А ось «правоохоронець» – скоріш темне, сумне, холодне, неприємне, непривабливе, дисгармонійне та нетворче, що викликає велику стурбованість, оскільки, з одного боку, є наслідком і формою прояву падіння престижності правоохоронної діяльності в суспільстві, а з іншого, зумовлює складнощі в процесі подолання ситуації, що склалася.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Основними об'єктами ідентифікації працівників ОВС є сім'я та професійні групи.

2. Слідчі, активно ототожнюючи себе з професією, намагаються «відгородитися» від органів внутрішніх справ особливо на емоційному рівні, надаючи перевагу юридичній професії.

3. Стаж службової діяльності позитивно впливає на ідентифікацію слідчих зі своєю професійною групою та негативно з органами внутрішніх справ та правоохоронною системою в цілому, що є непрямомою ознакою того, що неусвідомлювані негативні емоції з часом починають усвідомлюватись та вербалізуватись.

4. Виявлені характеристики соціальної ідентифікації слідчих є відображенням негативних тенденцій в діяльності ОВС, пов'язаних з послабленням ідентифікаційних процесів в даному соціальному інституті і, як наслідок, дисфункціональними змінами в його діяльності.

Список літератури: 1. Ядов В. А. Социальная идентичность личности. – М., 1993. 2. Ядов В. А. Социальные и социально-психологические механизмы формирования социальной идентичности личности. // Мир России. 1995. № 3–4. 3. Ядов В. А. Социальные идентификации в кризисном обществе // Социологический журнал. – 1994. – № 3. 4. Социальные идентификации и идентичности / С. А. Макеев, С. Н. Оксамитная, Е. В. Швачко. – К., 1996. 5. Кун М., Макпартленд Т. Эмпирические исследования установок личности на себя // Современная зарубежная социальная психология: Тексты. – М.: Наука, 1984.

Надійшла до редакції 01.11.08

Т. Д. Матвійчук

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ У ПРОЦЕСАХ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Досягнення соціологічної науки у дослідженнях соціального капіталу, соціальної ідентичності та соціальної комунікації дають змогу розглядати феномен громадянського суспільства у якісно новому контексті. Йдеться про розуміння громадянського суспільства як наслідку соціально-культурного розвитку соціуму. Саме у соціальному спектрі вивчення та дослідження полягає новизна даного підходу до аналізу громадянського суспільства. Зважаючи

на неоднорідність способів формування громадянського суспільства у різних країнах, врахування особливостей соціальних передумов становлення громадянськості дозволяє змоделювати ще недостатньо вивчену соціальну сторону суспільства, яке прямує до громадянської стадії свого розвитку.

Аналіз феномену громадянського суспільства з точки зору соціальних передумов його становлення дає змогу виокремити якісно нові особливості проявів громадянськості. Розвиваючи соціальний капітал, суспільство забезпечує необхідне підґрунтя для утвердження громадянського етапу власного розвитку.

Для опису та вивчення взаємозв'язків між різними проявами соціального капіталу та процесами становлення громадянського суспільства варто охарактеризувати основні концептуальні положення, пов'язані з цими двома поняттями.

Як зазначає доктор Френсіс Фукуяма, директор програм міжнародного розвитку в Університеті ім. Джона Хопкінса, соціальний капітал – це норми, неформальні норми або цінності, які роблять можливими колективні дії у групах людей. Це може бути як мала група, що складається із двох друзів, які, наприклад, допомагають один одному переїхати на іншу квартиру, або велика група, скажімо, корпорація, або у деяких випадках суспільство в цілому [1].

Саме колективні дії у групах людей (особливо ті, які мають характер суспільної спрямованості та здійснюються з врахуванням спільних інтересів) можна віднести до проявів громадськості, яка у свою чергу репрезентує громадянське суспільство. Варто також зауважити, що тут мова йде про дії, цілі яких чітко усвідомлені, а мета містить в собі сукупність прийнятних для всіх інтересів. Проте сама наявність такого виду дій ще не відображає всієї сутності соціального капіталу. Такі дії швидше є наслідком чи «видимим» виразом соціального капіталу, основа якого знаходиться у особистісній спрямованості людей співпрацювати заради спільних цілей.

Як зазначено у соціологічному енциклопедичному російсько-англійському словнику, соціальний капітал це – відносини, які утворюються між індивідами як в сім'ї, так і на рівні інших первинних груп, під впливом досягнень в освітній сфері, родинних зв'язків... [2, с. 156]

Враховуючи таке визначення соціального капіталу, можна зробити висновок про особливу роль соціальних відносин на рівні сім'ї, адже саме сім'я є тим первинним середовищем, у якому формуються основи громадянськості (як особливої форми ідентифікації себе з суспільством). Саме на рівні сім'ї відбуваються первинні процеси соціалізації особистості та сприйняття нею основних форм та способів взаємодії у суспільстві. Сім'я створює та пропонує зразки

проявів громадянськості, формує відчуття міри активності особистості у зовнішніх (відносно сім'ї) суспільних взаємодіях.

Крім того, з наведеного визначення соціального капіталу можна зробити висновок про вагомість впливу досягнень в освітній сфері. Можна припустити, що мова йде про необхідність існування певного рівня суспільної свідомості (вже сформованої, вихованої), при якому можливий розвиток соціального капіталу.

Подібна ситуація відбувається і з розвитком громадянського суспільства, який також передбачає існування певного рівня соціального підґрунтя. Адже цінності та норми, які притаманні громадянському суспільству повинні перш за все бути зрозумілими для соціуму та прийняті ним.

Можемо припустити, що соціальний капітал, відображаючи прояви соціальної згуртованості та певний резерв громадянської активності, відіграє вагомую роль у процесах розвитку та функціонування громадянського суспільства.

Той факт, що наявність соціального капіталу впливає на розвиток громадянського суспільства ще раз доводить існування чіткого предмету для дослідження соціологією цього феномену. Адже рівень розвитку соціального капіталу відображає наскільки суспільство готове до громадянської стадії свого розвитку.

Для виокремлення особливостей взаємозв'язку між наявністю соціального капіталу та розвитком громадянського суспільства варто описати основні функціональні характеристики, які притаманні соціальному капіталу.

Олег Демків описує чотири механізми соціального капіталу (згідно з А. Портесом та Дж. Сенсенбером).

Перший із цих механізмів – ціннісна орієнтація, імператив, зашквалений акторами у процесі соціалізації...

Друге джерело соціального капіталу міститься в індивідуальній соціальній взаємодії. Це джерело соціального капіталу аналізували представники теорії обміну та раціонального вибору. Соціальна реальність у межах цих напрямів постає як така, що утворюється із серій трансакцій, у процесі яких здійснюється обмін послугами, інформацією, позитивними та негативними підкріпленнями та іншими ресурсами...

Третім джерелом соціального капіталу є так звана обмежена солідарність. Ідеться про соціальну поведінку орієнтовану на групу...

Останнім джерелом соціального капіталу слугує так звана вимушена довіра. Сферою функціонування вимушеної довіри є, наприклад, етнічне підприємництво, де довіра становить підґрунтя складних механізмів неформальних кредитів, послуг та контролю. [3, с. 104–105]

Саме солідарність є невід'ємною складовою громадянського суспільства. Більше того, будучи джерелом соціального капіталу, со-

лідарність одночасно сприяє утвердженню суспільства як громадянського.

Як доводить Анатолій Карась, онтологічний статус солідарності засвідчується не в тому, що людина здатна до взаємодопомоги, а радше в тому, що вона органічно потребує добровільно здійснювати поведінку в напрямку створення спільного суспільного блага через взаємоорганізовані групи, громади й асоціації громадян... Трансляція солідарних дій здійснюється через функціонування і поширення спільного розуміння значень, цінностей і символів [4, с. 52]. Таке формулювання значною мірою підтверджує важливість аналізу соціальних складових громадянського суспільства. Використовуючи теоретико-аналітичний інструментарій соціології, можна дослідити співвідношення між рівнем розвитку соціального капіталу та процесами, пов'язаними з становленням громадянського суспільства.

Таким чином, з допомогою соціологічного аналізу соціального капіталу можна дослідити формування громадянського суспільства, починаючи з процесів соціалізації. Адже стиль взаємозв'язків всередині суспільства задається саме на початковому етапі входження індивіда в це суспільство.

Опираючись на теорію Р. Пантама, Олег Демків стверджує, що соціальний капітал утворюється з активних взаємозв'язків між людьми, у межах яких довіра та спільні цінності пов'язують членів мереж та спільнот і вможливають та спрощують спільну дію. Соціальні мережі є, згідно з цією теорією, кістяком, структурним (а отже, сталим вихідним) елементом відтворення соціального капіталу. Завдяки нормам, цінностям, довірі, підтримуваним соціальними мережами, у суспільстві утверджуються певні зразки взаємодії, важливе місце серед яких посідає специфічний тип політичної участі [3, с. 103].

Формування соціального капіталу у суспільстві є передумовою становлення такого суспільства як громадянського. З іншого боку громадянське суспільство, яке вже існує забезпечує розвиток та диференціацію соціального капіталу.

Сенс концепції громадянського суспільства полягає у визнанні того, що якісна його структуризація – диференціація, розрізнення верств за суттєвими ознаками їхнього буття – в кінцевому підсумку є запорукою суспільно-політичної стабільності. [5, с. 174]

Взаємопов'язаність соціального капіталу з процесами становлення громадянського суспільства підтверджується також існуванням певного типу історично-культурної протяжності у часі, яка притаманна розвитку цих двох понять. Мова йде про вплив соціально-культурних чинників та способів розвитку та функціонування як соціального капіталу, так і громадянського суспільства.

Френсіс Фукуяма зазначає, що соціальний капітал часто є результатом нераціональних чинників: спільної релігії, спільної етнічної приналежності, або, наприклад, спільного травматичного досвіду, який отримала певна нація, що породжує суспільство, в якому люди розуміють один одного та працюють один з одним, тощо [1].

Таким чином, можемо зазначити, що фактор відчуття ознак, які усвідомлюються як спільні і притаманні для певної групи людей чи суспільства загалом, є в однаковій мірі важливим, як для розвитку соціального капіталу, так і для становлення громадянського суспільства.

Можна також констатувати, що існує певна залежність між рівнями розвитку громадянського суспільства та соціального капіталу.

Як зазначає Анатолій Карась, для розвиненого громадянського суспільства притаманний приріст «соціального капіталу», яким характеризуються міра взаємодовіри, здатність співпрацювати разом за принципами рівності і справедливості [6, с. 436].

Крім того, що моральний капітал виконує функцію забезпечення громадянського суспільства необхідним потенціалом, він також має здатність до зростання у міру становлення суспільства як громадянського.

На думку Анатолія Карася, соціальний капітал є «моральним ресурсом», міра якого при використанні не зменшується, а зростає. Він породжується особливостями горизонтальних зв'язків, які виникають між людьми стихійно в кожному суспільстві, але не завжди переходять на рівень відносин між структурами-інституціями та на рівень стосунків у середині структур [6, с. 436].

Значний вплив на формування соціального капіталу має також громадянська спрямованість особистості. Саме громадянська спрямованість та усвідомлення особистістю власної громадянської ролі у суспільстві визначають те, наскільки швидко та як ефективно розвиватиметься соціальний капітал.

Як вважає Ігор Білоконь, громадянська спрямованість особистості визначається сукупністю прийнятих в суспільстві та інтеріоризованих індивідом політичних, національно-культурних та інших соціальних норм, які визнаються моральними в певному суспільстві [7]. Взаємозв'язок між розвитком соціального капіталу та становленням громадянського суспільства проявляється і на функціональному рівні. Йдеться про діяльність інститутів громадянського суспільства, яка відбувається за умови існування сформованого соціального капіталу.

На думку Френсіса Фукуями, соціальний капітал має важливі напрямки застосування у самому суспільстві. Саме соціальний капітал дозволяє соціальним групам, церквам, неурядовим організаціям надавати послуги – у галузі освіти, охорони здоров'я, та забезпечувати всі види соціального захисту для решти суспільст-

ва, без потреби звертатися безпосередньо до урядових структур [1]. Соціальний капітал в міру свого розвитку створює можливість для існування і функціонування сфери громадянської активності. Завдяки наявності соціального капіталу значна кількість суспільних процесів відбувається з залученням громадськості.

Можемо зробити висновок про те, що громадянське суспільство, як особливий етап розвитку соціуму формується значною мірою завдяки існуванню соціального капіталу. В контексті розбудови громадянського суспільства активність соціального капіталу набуває певної спрямованості. З іншого боку, громадянське суспільство, розвиваючись та ефективно функціонуючи, створює сприятливі умови для нагромадження та збільшення потенціалу соціального капіталу.

Список літератури: 1. Фукуяма Френсіс. Що таке соціальний капітал? Київська лекція // День. – 2006. – №177. 2. Социологический энциклопедический русско-английский словарь: Более 10 000 единиц/С.А. Кравченко. – М.: Издательство Астрель; Издательство АСТ; Транзиткнига, 2004. – 511 с. 3. Демків О. Соціальний капітал: теоретичні засади дослідження та операціональні параметри // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – №4. – С. 99–111. 4. Карась А. Соціокультурний текст громадянського суспільства: конструктивність і деструктивність соціальності / Громадянське суспільство як здійснення свободи: центрально-східноєвропейський досвід / За ред. А. Карася. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 1999. – 384 с. 5. Україна: проблеми самоорганізації: В 2 т. / В. Кремень, Д. Табачник, В. Ткаченко. К.: Промінь, 2003 – Т. 2. Десятиріччя суспільної трансформації. – 464 с. 6. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях: Монографія. – К.–Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 520 с. 7. Білоконь І. Моральна складова громадянської спрямованості // Соціальна психологія. – 2007. – №6 (26). – www.politik.ogr.ua.

Надійшла до редколегії 23.10.08

О. І. Горюшко

ПРОБЛЕМА БЕЗПЕКИ В СОЦІАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЙ: ВЕБ-САЙТ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЙНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

З кожним роком у світі відбувається постійне розширення інформаційно-комунікативного сектора, включаючи Інтернет: росте як чисельність аудиторії мережі, так й ареал її поширення. На сьогодні, за даними агентства *Інтернетворлдстат*, середньостатистична аудиторія становить 1, 407, 724, 920 чоловік [1]. Щодня обсяг інформаційних інтернет-ресурсів збільшується на 7 мільйонів сторінок [2]. У зв'язку з цим украї гостро постають проблеми інформаційної й суспільної безпеки, викликані бурхливим розвитком високих технологій, і комплекс проблем, пов'язаних із правовою базою функціонування й регулювання Інтернету як на національному, так і на міжнародному рівні [3; 4]. Способи підвищення рівня інформаційної безпеки мережі Інтернет є **метою цієї роботи.**